

לקורבנות העינויים אין עוד זמן לחכות לשירותי שיקום מצילי חיים

על פי נתוני רשות האוכלוסין וההגירה, שוהים כיום בישראל 34,370 מבקשי מקלט מאפריקה. מתוכם ישנם כמה אלפי גברים, נשים ואף ילדים, שבדרכם לישראל נחטפו, נשבו ועונו על ידי כנופיות מברחים בחצי האי סיני שבמצרים. השבי כלל אלימות מינית ופיזית אכזרית, נפוצים במיוחד היו אונס שיטתי והשפלות מיניות, שריפת העור, מכות חשמל, תלייה, כבילה בשללאות, ומניעת אוכל, שתייה ושינה.¹ מאז ועד היום, מזה כמעט עשור, קורבנות העינויים בסיני חיים בינינו ללא זכויות וללא נגישות לטיפול רפואי, תמיכה, מענה או שיקום הולם לטראומה והפגיעות שחוו, תחת סכנה מתמדת של גירוש וכליאה.

כבר בשנת 2012 קיבלה על עצמה הממשלה אחריות לטפל בקורבנות העינויים, אך במשך כחמש שנים לא עשתה דבר בנידון. רק בשנת 2017, בעקבות עתירות לבג"ץ, שבה ועדת המנכ"לים לדון בנושא קורבנות העינויים, והחליטה על מחקר חלוץ (פיילוט) שמטרתו "מיפוי וזיהוי של האוכלוסייה ולמידת צרכים".² ארגוני הסיוע וזכויות האדם בירכו על יוזמה זו, ורואים בה צעד ראשון וחשוב שמסמן הכרה באחריות שנושאת מדינת ישראל לקורבנות העינויים שחיים בשטחה. הארגונים שיתפו פעולה עם עבודת הפיילוט לכל אורך השנה האחרונה, על ידי הפניית מקרים לדוגמא, אירוח סיוע של נציגי ועדת הפיילוט, וייעוץ.

אלא שכעת, כש 2019 כבר בפתח, ומשהגיעה העת לגבש את ההמלצות ולהוציאן אל הפועל, אנו נוכחים בצער כי דפוסי הסחבת שאיפיינו את פעילות המשרדים במהלך השנים האחרונות – דפוסי שעליהם גם העיר בחריפות מבקר המדינה בדוח המעקב שפורסם במאי האחרון³ – שבים לאפיין את התנהלותם. חרף ההצהרות, המשרדים מתמהמהים מלקבל את החלטות הראויות וליישמן, ומזלזלים בוועדת המשנה למאבק בסחר בנשים וזנות של הכנסת, הארגונים השותפים לפרויקט, והחמור מכל – בקורבנות עצמם.

בזמן הזה, ממשיכים קורבנות העינויים לחיות בקרבנו ללא מענים הולמים, והמצוקות רק מחריפות:

ש' היא בת 24 ואם לשני ילדים, בני חמש ושנתיים. כשהיתה בת 16 היא נחטפה לסיני וחוותה אלימות קשה: החוטפים שרפו את קודקוד ראשה עם מתכת לוחטת, העמידו אותה בשמש קופחת כשידיה ורגליה קשורות במשך מספר שעות ונאנסה שוב ושוב על ידי מספר אנשים. בישראל, היא סובלת מפוסט טראומה וחיה בבידוד חברתי, כמו קורבנות אונס ועינויים אחרים. היא נישאה בישראל אך בעלה התעלל

¹ א.ס.א. – ארגון סיוע לפליטים ולמבקשי מקלט בישראל (יוני 2014). "הרי אנחנו בני אדם": ניצולי מחנות העינויים בסיני, עמ' 3.

² בג"ץ 718/17. המדינה הצהירה בפני ביהמ"ש "כי עד חודש יוני 2018 תסיים את עבודתה.

³ הטיפול בזרים שאינם בני הרחקה מישראל דוח מעקב מבקר המדינה, דוח שנתי 64 ג (2014), בפרק "זרים שאינם בני הרחקה מישראל", ראו בפרט עמ' 177-181.

בה ונטש אותה לאחר הולדת בתם בטענה שש' "משוגעת". ש' נישאה בשנית. היא אינה מסוגלת לעבוד ומתקשה מאוד בתפקוד היומיומי: היא מתקשה לישון ומתעוררת מסיוטים, לא זוכרת דברים ולא מתרכזת, ומפחדת להיות לבד.

ש' זקוקה לתמיכה נפשית, על מנת שתוכל להשתקם, לחזור לתפקוד, לעבודה, ולמסלול חיים תקין. בנוסף, היא זקוקה להדרכה הורית על מנת ללמוד כיצד להתמודד עם מצוקתה הנפשית כהורה. ש' הוגשה לצוות הפיילוט באוגוסט 2018. היא עדיין משועת לעזרה.

לאחרונה פרסמה ועדת האו"ם נגד עינויים (UN CAT) את שאלותיה לישראל, לקראת ההערכה התקופתית ביחס לעמידתה של ישראל במחויבויות האמנה נגד עינויים.⁴ בתוך כך ביקשה הועדה לקבל עדכון בנוגע להיקף הסעדים, ובכלל זה להיקף הטיפול בטרואומה ולשירותי השיקום שמעניקה המדינה לקורבנות העינויים שבשטחה, כמו גם לתקציבים שייעדו לשירותים חינויים אלו, כשהיא שמה דגש מפורש על קורבנות סיני החיים בישראל ועל פרויקט הפיילוט. אלא שלמרבה הצער, גם ב 2018 קורבנות העינויים בסיני נותרו עזובים לנפשם, כשהם נאלצים להתמודד עם טראומה לא מטופלת ועם קשיי החיים ללא כל תמיכה, ומצבם רק מדרדר:

ג/ נחטף ב-2010 מסודן למחנה עינויים בסיני, וככל הנראה עבר שם התעללות ואלימות מינית קשה וכן הרעבה. הוא אובחן כסובל מהפרעת דחק פוסט טראומטית (PTSD). הוא מדווח שהוא סובל מכאבי ראש וסיוטים, ומסתובב בחוץ בלילות ויושב על ספסל עד הבוקר כדי לא לסבול מהסיוטים וכי הצרחות שלו מפריעות לשותפיו לדירה. הוא סובל מבחילות ואוכל רק לחם – האוכל שקיבל מיד חוטפיו בסיני. ג' סובל מפלאשבקים והתקפי ניתוק ופעמים רבות משוטט והולך ואיבוד. בנוסף סובל מכאבים במפרק כף יד ימין וקושי להחזיק חפצים, ככל הנראה מהשבר ביד כתוצאה מהאלימות שחווה בסיני ושלא התאחה כראוי, וכן מבעיות רקטליות קשות. ג' אינו עובד בגלל מצבו הנפשי והפיזי. הוא זקוק לניתוח אך אינו יכול לממן. הוא זקוק בנוסף לטיפול נפשי אינטנסיבי וטיפול רפואי כמו גם למגורים בסביבה תומכת שתוכל להכיל את מצוקותיו. הוא נזקק גם לעבודה מוגנת על מנת שיוכל לחזק את כישורי העבודה שלו ללא לחץ וחשש. ללא מענים ראויים, מצבו הולך ומדרדר. ג' הוגש לפיילוט במרץ 2018. הוא עדיין ממתין לעזרה.

4

https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CAT/Shared%20Documents/ISR/CAT_C_ISR_OPR_6_33158_E.pdf

הגיעה העת לחדול מהסחבת וגרירת הרגלים, ולהנגיש מענים לקורבנות העינויים. עם גיבוש ההמלצות למענים לקורבנות העינויים נבקש לחזור ולהדגיש: אין תחליף להכרה בקורבנות העינויים כקבוצה מובחנת מקרב אוכלוסיית מבקשי המקלט בישראל, ויצירת מעטפת יציבות בסיסית עבור כלל חברי הקבוצה, אשר תאפשר להם לשקם את חייהם ולהחלים מהטראומה שעברו, וזאת ללא תלות בצרכים הקונקרטיים שהם מציגים בנקודת זמן מסוימת. אנו שבות ואומרות, כי יש לאפשר לכלל חברי הקבוצה שהות חוקית ארוכת טווח, לרבות הגנה מפני יוזמות גירוש וכליאה אותן יוזמת הממשלה חדשות לבקרים, וכן להבטיח עבורם נגישות מתמשכת לשירותי בריאות ורווחה:

- יש להקים מנגנון לזיהוי קורבנות העינויים בסיני: מן הראוי להקים צוות בינמשרדי מקצועי לשם בחינה שיטתית של עניינם של כלל מבקשי המקלט שקיים חשש כי נפלו קורבן לעינויים. על הצוות הבינמשרדי לגבש כללים מנחים לזיהויו של אדם כקורבן עינויים, ולעגן כללים אלו באופן שקוף ופומבי בנוהל שיסדיר את עבודת הצוות האמור.
- מן הראוי שהצוות הבינמשרדי יערוך אבחון צרכים פרטני לכל מי שיוכר כקורבן עינויים, ובהמשך לכך יונגש לו סל שירותי בריאות ורווחה בהתאם לצרכיו.
- הסעד המינימלי לכל מי שיוכרו כקורבנות עינויים חייב לכלול "מעטפת יציבות בסיסית" אשר תאפשר לקורבנות העינויים להתחיל לשקם את חייהם ולהחלים מהטראומה שעברו: בתוך כך יש לתת למי שיוכרו כקורבנות עינויים אשרות שהייה ארוכות, הגנה מפני גירוש ומעצר, ונגגישות לשירותי בריאות ורווחה.⁵ בלא מעטפת יציבות בסיסית זו, גם מצבם של קורבנות עינויים בריאים ועצמאיים יחסית, יכול להדרדר מהקצה אל הקצה, כתוצאה מאובדן אשרת שהייה, כליאה ממושכת, לחץ נפשי הנובע מסכנת גירוש, או טראומה בלתי מטופלת.
- הנגשת שירותי בריאות: לנוכח הנגישות המוגבלת של מבקשי המקלט בכלל, וקורבנות העינויים בפרט, אל שירותי בריאות (למעט במצבי חירום) יש לייצר מנגנון להנגשת שירותי רפואה בקהילה עבור מי שיוכרו כקורבנות עינויים בהתאם לצרכיהם הרפואיים, כמו גם מודל תקצוב למנגנון המוצע. לא ניתן להסתפק במענים המוגבלים שיש בכוחה של החברה האזרחית להציע!
- בהקשר זה נזכיר במיוחד את הצורך בהרחבת שירותי בריאות הנפש למבקשי המקלט

⁵ למעלה מעשרה קורבנות עינויים שזוהו על ידי ארגוני הסיוע היו מועמדים לגירוש למדינה שלישית, ונכלאו במתקן המעצר סהרונים עקב סירובם לצאת מרצונם למדינה זו; ראו עת"מ 53468-02-18 האגוס נ' משרד הפנים, פסק דין מיום 25.2.2018.

ולהגדלת התקצוב והתקינה עבור האוכלוסיה שבנדון, ואין להסתפק בקיומה, הרעוע כשלעצמו, של מרפאת גשר במתכונתה הנוכחית.

- **הנגשת שירותי רווחה:** מן הראוי שסל המענים שיונגש למי שיוכרו כקורבנות עינויים יכלול במידת הצורך גם **מענים חוץ-ביתיים** הדומים למענים הניתנים לקורבנות סחר ועבדות מוכרים, לרבות **שנת שיקום במקלט ייעודי**, וכן **שירותי תמיכה בקהילה**. לשם כך יש להרחיב את השירותים שניתנים במסגרת המרכז לשורדים של מסיל"ה כמו גם את התקנים שמיועדים לו. בנוסף, יש להדגיש את הצורך בשיקום תעסוקתי ובפתרונות דיור מוגן לקורבנות העינויים.
- יד ביד עם מעני הרווחה, יש לוודא כי קורבנות העינויים מוחרגים מתשלומי חוק הפקדון באופן מוחלט.⁶ עול התשלומים, אם לא יבוטל, יוריד לטמיון כל סיכוי לשיפור במצבם של הקורבנות. אנו שבות ומודות לחברי ועדת הפיילוט על שיתוף ארגוני הסיוע וזכויות האדם בעבודת הועדה, ועל מה שנראה כניסיון אמיתי ללמוד מנסיונם הייחודי של הארגונים בעבודה עם קורבנות העינויים בישראל. אנו מפצירות בחברי הועדה לחדול מהסחבת ולהקים מערך מודולרי של מסלולי טיפול ושיקום לקורבנות העינויים, שיאפשר הנגשת תמיכה וטיפול בהתאם לצרכים המשתנים שלהם,⁷ ובאופן שיאפשר להם ולילדיהם קיום בכבוד וסיכוי להחלמה ולשיקום.

⁶ הפקדות משכר העובדים מכוח סעיף 4 לחוק למניעת הסתננות ולהבטחת יציאתם של מסתננים מישראל (תיקוני חקיקה והוראות שעה), התשע"ה-2014 וכן מכוח סעיפים 1(א)(ה)(3); 1(א); 1(א); 4 לחוק עובדים זרים, תשנ"א-1991.
⁷ לפרטים נוספים של הצעתינו להקמת מערך זיהוי, טיפול ושיקום נא ראו דו"ח רופאים לזכויות אדם "לא קורבנות פאסיביים", <http://www.phr.org.il>